

BALKAN YARIMADASINDA BƏKTAŞİLİYİN YAYILMASI VƏ BƏKTAŞI TƏKYƏLƏRİ

Emin ORUCOV,

*AMEA-nın Fəlsəfə İnstitutunun dissertantı,
eminorucov@ait.edu.az*

Xülasə. Məqalədə bəктаşiliyin Balkan yarımadasında yayılması müxtəlif ölkələrin nümunəsində tədqiq edilmişdir. İlk olaraq, bəктаşiliyin yayılma səbəbləri araşdırılmış, bu barədə bəzi alimlərin fərziyyələrinə toxunulmuş, həmçinin bəктаşiliyin müxtəlif coğrafi məkanlarda yayılmasının fərqli təzahür formalarından bəhs edilmişdir. Məqalədə bəктаşiliyin yayılmasında müstəsna rol oynayan Balkan yarımadası ölkələri haqqında da məlumat verilmişdir. Belə ki, Bosniya və Herseqovina, Serbiya, Kosova, Makedoniya, Albaniya, Bolqarıstan, Rumıniya, Yunanıstan kimi ölkələrdə bəктаşilik tarixi müzakirə obyektinə çevrilmişdir. Məqalədə, həmçinin bəктаşiliyin yayılmasında rol oynamış təkyələrin qurucuları olan şəxsiyyətlər haqqında da məlumatlar qeyd olunmuş, bəктаşiliyin Balkanlarda yayılması və tənəzzülü səbəbləri göstərilmişdir. Bəктаşiliyin Balkanlarda yayılması və tənəzzülündə Osmanlı dövlətinin rolu da məqalədə tədqiq edilmişdir.

AÇAR SÖZLƏR: Balkan yarımadası, din, bəктаşilik, təkyə, yeniçəri, Osmanlı.

Эмин Оруджев

РАСПРОСТРАНЕНИЕ БЕКТАШИЙСТВА НА БАЛКАНСКОМ ПОЛУОСТРОВЕ И ТЕККЕ БЕКТАШИ

Резюме. Г9 Сначала исследованы причины распространения бекташийства, упомянуты предположения некоторых ученых по этому вопросу, а также рассказано о различных формах проявления распространения бекташийства в разных географических пространствах. В статье также дана информация о странах Балканского полуострова, сыгравших исключительную роль в распространении бекташийства. Так, в таких странах, как Босния и Герцеговина, Сербия, Косова, Македония, Албания, Болгария, Румыния, Греция, бекташийство превратилось в исторический объект обсуждений. В статье также предоставлена информация о личностях-создателях текке, сыгравших роль в распространении бекташийства, указаны причины распространения и упадка бекташийства на Балканах. Здесь изучена роль Османского государства в распространении и упадке бекташийства на Балканах.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Балканский полуостров, религия, бекташийство, текке, янычары, Османская.

Emin Orujov
**THE SPREAD OF BEKTASHISM IN THE BALKAN PENINSULA
 AND BEKTASHI TEKKES**

***Summary.** In the article, the spread of Bektashism in the Balkan Peninsula was studied on the example of different countries. First, the reasons for the spread of Bektashism were investigated, the assumptions of some scientists were touched upon, and the different manifestations of the spread of Bektashism in different geographical areas were discussed. The article also provides information about the countries of the Balkan Peninsula, which played an exceptional role in the spread of Bektashism. Thus, in countries such as Bosnia and Herzegovina, Serbia, Kosovo, Macedonia, Albania, Bulgaria, Romania, Greece, Bektashism became an object of historical discussion. The article also mentions information about the personalities which were the founders of tekkes, who played a role in the spread of Bektashism, and the reasons for the spread and fall of Bektashism in the Balkans. The role of the Ottoman state in the spread and fall of Bektashism in the Balkans was studied in the article.*

KEY WORDS: the Balkan Peninsula, religion, Bektashism, tekke, janissary, Ottoman.

Giriş. Balkan yarımadası müxtəlif din, dil və mədəniyyətlərə mənsub olan xalqların yaşadığı bölgədir. Bu xalqlar ümumən xristian olsalar da, türklərin bu torpaqlara gəlmələri səbəbindən İslam dini ilə tanış olmuşlar.

Tarixi mənbələrdə bəktəşiliyin Avropaya yayılması ilə bağlı müəyyən fikirlər mövcuddur. Ümumi görüş isə ondan ibarətdir ki, bu təriqət Balkan yarımadasına gələn ilk müsəlman xalq - türklər vasitəsilə yayılmışdır. Türklərin İslam dinini qəbul etməmişdən əvvəl də bu ərazilərə gəlmələri mənbələrdə qeyd olunur.

Osmanlıların Balkan yarımadasına gəlişi 1354-cü ilə təsadüf edir. Həmin dövrdə Albaniyada feodal ailələr öz hakimiyyətlərini əldə saxlamaqdan ötrü xalqa zülm edir, onlara işgəncə verirdilər. İztirab içində yaşayan xalq bu səbəbdən osmanlılara xilaskar kimi baxırdı. Osmanlıların Balkan yarımadasına gəlmələrindən narahat olan venesiyalıları onlarla müharibə etsələr də, osmanlılar müharibədə qalib gəlmiş və Albaniyanı ələ keçirmişlər. XVI əsrin sonu-XVII əsin əvvəllərindən etibarən İslam dininin bu regionda yayılması sistemli şəkildə aparılmışdır.

Osmanlılar Avropaya gəlməzdən əvvəl dərvişlərin boş yerlər taparaq, bu ərazilərə yerləşmələri nəticəsində təkyə və zaviyələr inşa etmələri bəktəşiliyin Avropada yayılması ilə nəticələnmişdir. “Təkyə” fars mənşəli söz olub, “dayanacaq yer” mənasını ifadə edir. Dərvişlərin ibadətə məşğul olduqları, xüsusi dini ayinlərin icra edildiyi yer kimi də bilinir. Kiçik təkyələr zaviyə, böyük təkyələr isə xanəqah adlandırılır [1, s.707].

Bəktəşiliyin Avropada yayılma səbəblərindən biri də yeniçərilərin bu təriqətlə əlaqəsidir. Belə ki, yeniçərilər bəktəşi ocağına bağlı idilər. Onların getdiyi hər yerdə bəktəşiliyin izlərinə rast gəlmək mümkündür.

Sultan II Bəyazid bəzi bəktəşi qrupları özünə real təhlükə mənbəyi hesab etdiyindən, onları Səfəvi tərəfdarlığında ittiham edərək Yunanıstan, Serbiya və Albaniya ərazilərinə sürgün etdirmişdir. Həmin dövrlərdə Yunanıstanın Modon və Koron adaları bəktəşilərin sürgün mərkəzləri hesab edilirdi. Bütün bu amillər bəktəşilərin Balkan yarımadasında sayının sürətlə artmasına gətirib çıxarmışdır [2].

Bəktəşiliyin Balkan yarımadasında yayılmasını adları aşağıda qeyd olunan ölkələrin nümunəsində görmək mümkündür.

Bosniya və Herseqovinada bəktəşilik

Mənbələrdə bəktəşiliyin Bosniya və Herseqovinada yayılmasının tarixi haqqında dəqiq məlumat olmasa da, Övliya Çələbi (1611-1682) Bosniyaya səfər edərkən Çayniçe şəhərində bir bəktəşi təkyəsinə rast gəldiyini qeyd etmişdir.

“Şəhərin qiblə istiqamətində yerləşən Taşlıca qəsəbəsindən gələrkən Sinan Paşa çeşməsindən Çayniçeyədək küçənin sağ və sol istiqamətlərində yolboyu albalı ağaclarını görmək mümkündür. Küçənin o biri istiqamətində isə Qazi Murad baba təkyəsi və bəktəşi xanəqahı var. Bütün Çayniçe şəhəri buradan görünür. Yüksək ağaclar günəşin işığının qarşısını alıb. Minlərlə quşun səsi insan ruhuna rahatlıq verir...” [3, s.282].

Çayniçədə olan bu təkyə Birinci Dünya müharibəsi zamanı dağıdılmışdır. Müharibədən sonra bərpa olunsa da, İkinci Dünya müharibəsində yenidən məhv edilmişdir. İlk dövrlərdə bəktəşi təkyəsi olaraq fəaliyyət göstərən bu məkan daha sonra nəqşibəndi təkyəsi olaraq fəaliyyətini davam etdirmişdir.

Bosniyadakı təkyələrdən biri də Blagay bəktəşi təkyəsidir. Təkyə müəyyən dövrlərdə təmir olunmuş və günümüzədək gəlib çatmışdır. Təkyənin hər mərtəbəsində dörd otaq, bir hamam və bir soba vardır. Mənbələrdə bu təkyənin Sarı Saltuk (v. 697/1297-98) dövründə inşa olunduğu qeyd edilmişdir. Mənbələrdə həm də Bosniyanın paytaxtı Sarayevoda bəktəşi təkyəsi olduğu qeyd olunmuşdur. Bosniyada bəktəşiliyə aid edilən Mostar bəktəşi təkyəsi, Qradişa bəktəşi təkyəsi, Tuzla bəktəşi təkyəsi də aşkar edilmişdir. XIX əsrdən etibarən nəqşibəndilik, xəlvətlik, qadirlik kimi təriqətlərin bu bölgədə önə çıxması ilə yanaşı, bəktəşilik zəifləməyə başlamışdır [4, s.117].

Serbiyada bəktəşilik

Bəktəşilik XVIII əsrdə Serbiyada az yayılmış təriqətlərdən hesab olunurdu. Belqradada XVI əsrdə Mehmet Paşa tərəfindən qurulan bəktəşi təkyəsi fəaliyyət göstərirdi. Şəhərin şimal-şərq hissəsində yerləşən bu təkyə haqqında Övliya Çələbi öz “Səyahətnamə”sində məlumat vermişdir. Bundan başqa, Niş şəhərində yerləşən Körpübaşı təkyəsinin də bəktəşi təriqətinə mənsub olduğu irəli sürülür. Həmin təkyənin daxilində Səfər Baba adlı bir şəxsin türbəsi də mövcuddur [5, s.473].

Kosovada bəktəşilik

Kosovada XVII əsrdə olan Övliya Çələbi Mitroviça, Dubniça, Kaçanikdə bəktəşi təkyələrinin mövcud olduğunu bildirmişdir. Mitroviça şəhərinin ətraf məhəllələrində Mustafa Baba təkyəsi bəktəşilərin üz tutduğu məkan olmuşdur. Kaçanikdən Üsküpə gedən yolda isə başqa bir bəktəşi təkyəsi mövcud olmuşdur. Övliya Çələbi Dubniça şəhərində də bəktəşi təriqətinə mənsub bir təkyənin və bu təkyədə Hüsam Dədə adlı bir övliyanın məzarının olduğunu bildirmişdir. Övliya Çələbi tərəfindən adları qeyd olunan Kosovadakı təkyələrin heç biri günümüzədək gəlib çıxmamışdır [6, s.27].

Kosovada hazırda mövcud olan təkyələrdən biri də Yakova bəktəşi təkyəsidir. Əslən yakovalı olan Şeyx Şəmsəddin Baba tərəfindən XIX əsrin ortalarında qurulan bu təkyə dərviş və şeyx otağı, qəhvə otağı, kitabxana, qonaq otağından ibarət olmuşdur.

Makedoniyada bəktəşilik

Bəktəşi təkyələrinin Makedoniyada qurulması XVII əsrin ikinci yarısından başlamış, XVIII əsrin ikinci yarısı və XIX əsrin əvvəllərində davam etmişdir. Makedoniyadakı Osmanlı paşalarının bir çoxunun bəktəşi təriqətinə mənsub olması bəktəşiliyin bu bölgədə sürətlə yayılmasının əsas səbəblərindən biri olmuşdur. Paşaların dəstəyi ilə təkyə, zaviyə və türbələr inşa edilmişdir. Osmanlı imperiyasının zəifləməsi ilə birlikdə yeniçəri ocağı da zəifləməyə başladı. Nəticədə, bəktəşi təriqətinin bölgədə nüfuzu azalmış, təkyələrin bəzisi boşalmış, bəzisi isə sökülmüşdü.

Makedoniyada mövcud olan təkyələrdən biri də Qalxandələn Xarabati Baba təkyəsidir. Bu təkyə ölkənin ən önəmli və ən aktiv təkyələrindən biri olmuşdur. Təkyənin içində türbə, məscid və dini ayinlərin icra edilməsi üçün hər cür şərait yaradılmışdı. Təkyənin divarında, eləcə də məscidin giriş qapısının üzərində Həzrət Hüseyin haqqında yazılmış kitabə mövcuddur. Əvvəllər meydan evi kimi istifadə edilən hissəsi hazırda məscid kimi fəaliyyət göstərir. Makedoniyada bəktəşilərin mərkəzi hesab edilən Xarabati Baba təkyəsi 1912-ci ildə bağlanmış və fəaliyyətdə olduğu qısa müddət istisna edilsə, demək olar ki, istifadəsiz qalmışdır. Təkyənin qurulması haqqında müxtəlif fikirlər mövcud olmuşdur. Bəzi mənbələrdə onun Sərsəm Əli Baba tərəfindən inşa edildiyi, Xarabati Baba dövründə aktivliyinin artdığı və təkyəyə məhz bu dövrdə əlavələr edildiyi qeyd olunur. Başqa bir mülahizəyə əsasən, təkyə Xarabati Baba zamanında inşa edilmişdir [7, s.307].

Makedoniyada mövcud olan türbələrdən biri də Ballı Baba türbəsidir. Türbə kimi istifadə olunan bu məkan Xristianlığın yayıldığı dövrdə üzərinə kilsə zəngi qoyulduğu üçün hazırda xristian məbədi kimi fəaliyyət göstərir. İsmət Baba təkyəsi vaxtilə məscid kimi fəaliyyət göstərsə də, hazırda təkyənin daxilində məzar daşları mövcuddur. Bundan başqa, Qılinc Baba türbəsi, Cəfər Baba türbəsi, Dikməni Baba türbəsi, Tez Baba türbəsi, Həsən Baba türbəsi, Məhərrəm Baba türbəsi, Şaban Baba türbəsi və digər abidələr bəktəşiliyin ibadət mərkəzlərindən hesab olunur [8, s.307-313].

Albaniyada bəktəşilik

Bəktəşilərin Albaniyada yerləşməsinin və tez bir zamanda nüfuz sahibi olmasının əsas səbəblərindən biri pravoslav və katolik inancına mənsub olan idarəçilərin öz ideologiyalarını məcburi formada yaymaları olmuşdur. Bundan fərqli olaraq, bəktəşi dərvişlərin düşüncələri alban xalqına müsbət mənada təsir etmiş və alban millətçilərinin ilham mənbəyinə çevrilmişdir.

Bəktəşiliyin Albaniyaya gəlməsi ilə əlaqəli ziddiyyətli fikirlər mövcuddur. Bəzi mənbələrdə bəktəşilərin burada yayılmağa başlamasının XIV əsrdə Sarı Saltukun Balkan yarımadasına gəldiyi dövrə təsadüf etdiyi qeyd olunmuşdur. Bəktəşiliyin Albaniyada sistemli bir şəkildə yayılması və təriqətə çevrilməsi isə XVIII əsrin sonundan başlamışdır [9, s.521].

Qərb tarixçiləri bəktəşiliyin Albaniyaya yayılmasının əsas səbəblərindən birini II Bəyazid (1147-1512) dövründə bəzi qızılbaşların Səfəvi tərəfdarı olduqları üçün Anadoludan Rumeliyə sürgün olunmaları ilə izah etmişlər.

Albaniyada bəktəşi təbliğatı Osmanlı fəthlərindən sonra bu bölgəyə gələn dərvişlər vasitəsilə baş vermişdir. Bu dərvişlərin önündə gedən Seyid Əli Sultan Dimetoka şəhərində təkyə qurmuş və bəktəşiliyin yayılmasında müstəsna rol oynamışdır. Elbasanda Hacılar bulağı yaxınlığında Mustafa və İbrahim Baba təkyələri, İşkodradakı təkyələr Seyid Əli tərəfindən siyasi və iqtisadi məqsədlər üçün yaradılmış təkyələrdən hesab olunur. Teselyadakı Həsən Baba təkyəsi ticarət yolunu nəzarətdə saxlamaq üçün qurulmuş təkyələrdən biridir [10, s.148].

1402-ci ildə vəfat edən “Qızıl Dəli” ləqəbli Seyid Əlinin qurduğu təkyə Balkan yarımadasındakı müharibələr, daxili çəkişmələr nəticəsində fəaliyyətini dayandırmışdır. Tarixin müxtəlif dövrlərində təkyə kimi istifadəsi qadağan olunsaydı və vəqf torpaqları paylansa da, hazırda Vəqf Qoruma Heyəti adı ilə fəaliyyətini davam etdirir [11, s.200].

Albaniya millətçilərinin XIX əsrdə bəktəşi təkyələrinin ətrafında toplaşması və Osmanlı imperiyasına qarşı çıxması 1826-cı ildə Sultan II Mahmudun (1785-1839) bəktəşi təkyələrini bağlaması ilə nəticələnmişdir.

Osmanlıların Albaniyaya yerləşdiyi ilk vaxtlarda bəktəşiliyə aid izlərə rast gəlinməmişdir. Bəktəşiliyin bölgədə rəvac tapması daha sonrakı dövrlərə təsadüf etmişdir. Övliya Çələbi albanların yaşadıkları bölgələrdə beşdən çox təkyə olduğunu qeyd etmişdir. Konyalı Qazi Sinan Paşa tərəfindən inşa etdirilən Avlonya təkyəsi bəktəşi dərvişlərin qaldıkları önəmli təkyələrdən hesab olunur. Bundan başqa, Mitroviçdə Mustafa Baba, eləcə də Poqrads və İlbasa təkyələri Albaniyadakı önəmli təkyələrdən hesab edilir. Albanlar arasında bəktəşiliyin yayılmasında Asim Baba təkyəsinin yeri ayrı olmuşdur. Həmin təkyə 1870-ci ildə Ergiridə qurulmuşdur [12, s.293-294].

Bəktəşi təkyələrinin sistemli bir şəkildə fəaliyyəti 1790-1822-ci illərdə Mehmet Ali Paşanın dövrünə təsadüf edir. Alban dərvişlərinin bir çoxu kəndli olduğu üçün həmin dövrdə təkyələr, əsasən, şəhər kənarlarında qurulmuşdur. Bəktəşiliyin siyasi hegemonluğu, xristian ziyarətgahlarının onların əlinə keçməsindən sonra təriqət Albaniyada çiçəklənmə dövrünü yaşamışdır [13, s.52].

İkinci Dünya müharibəsi başa çatdıqdan sonra Albaniya və Yuqoslaviyada kommunist rejiminin qurulması dini icmalar və təriqətlərə münasibətin dəyişməsinə gətirib çıxarmışdır. Albaniyanın lideri Ənvər Xocanın (1908-1985) 1967-ci ildə ölkədəki dini icmalar və onların fəaliyyətini qadağan edən fərmanınadək bəktəşi təriqətinin Balkanlardakı mərkəzi Albaniya hesab olunurdu. Bu fərmandan sonra Albaniya dünyada yeganə rəsmi ateist ölkəsi elan olunmuşdu. Bu ölkədə bəktəşilik təriqəti də daxil olmaqla, bütün din, məzhəb və təriqətlərin yayılması və ayinlərin keçirilməsi qadağan edilmişdi. Bütün bunlar bəktəşiliyin mərkəzinin Yuqoslaviya Sosialist Federativ Respublikasında yaşayan albanların məskunlaşdıqları bölgəyə köçməsinə səbəb oldu [14, s.352].

Bolqarıstanda bəktəşilik

Bəktəşiliyin Bolqarıstan ərazisində yayılması Osmanlı dövləti tərəfindən Balkan yarımadasının fəth edilməsi ilə başlanmışdır. Yeniçərilərin bəktəşilərlə münasibətləri səbəbindən Bolqarıstanın bir çox şəhər və kəndində təkyələrin inşası tez bir zamanda sürətləndirildi. Burada ən məşhur təkyə Əziz Hacı Baba təkyəsi olmuşdur. Aya Nikoya adlı bir keşişin məzarının orada olduğunu iddia edən xristianlar üçün də bu təkyə önəmli hesab edilir. Təkyənin daha əvvəl xristian kilsəsi olduğu mənbələrdə qeyd edilmişdir. Hazırda həmin ərazi xristianlar tərəfindən ziyarət olunur [15, s.58].

Dəmir Baba, Mustafa Baba, Ak Yazılı Sultan təkyəsi, Qızana təkyəsi, Dəmirxanlı Əlibaba təkyəsi, Xızır Baba təkyəsi də Bolqarıstanda mövcud olan bəktəşi təkyələri hesab edilir.

Bolqarıstanda bəktəşiliyin yayılması Sarı Saltuk dövrünə təsadüf etmişdir. Mənbələrdə Sarı Saltukun İslam dinini yaymaq üçün Balkan yarımadasına gəldiyini, bu bölgədəki ölkələrdə İslamı yaydığını və burada vəfat etdiyi qeyd olunur. Balkan yarımadasında Sarı Saltuk çox sevildiyi üçün bir çox ölkədə ona nisbət edilən türbələrin olduğu bildirilir. Xristian dininin

mənsuqları da Sarı Saltukun missioner olduğunu və bəzi kilsələrdə onun qəbrinin olduğunu iddia etmişlər. Bolqarıstandakı bəktəşilər Sarı Saltukun Hacı Bəktəşi Vəli nəslindən olduğunu irəli sürmüşlər. Bolqarıstanın şimal-qərb hissəsində yaşayan bəzi bəktəşilərin zikr və dualarında Sarı Saltuku yada salmalarını da buna dəlalət edir. Bolqarıstanda yaşayan bəktəşilər osmanlıların bu əraziləri tutmasından sonra Niş, Belqrad, Skopiya və Sarayevoda öz təsir dairələrini gücləndirmişlər [16, s.21].

Rumınıyada bəktəşilik

Tarixçilər bəktəşiliyin Rumınıyada yayılmasını Sarı Saltuk dövründən başladığını iddia edirlər. Anadolu Səlcuqi şahı İzzəddin Keykavusun 1262-1264-cü illərdə və daha sonrakı mərhələdə Sarı Saltukun dövründə Dobruca bölgəsində missionerlik fəaliyyətləri, Balkan yarımadasındaki ölkələr, o cümlədən Rumınıyada türk-İslam qruplarının aktiv fəaliyyətləri bu bölgədə bəktəşiliyin yayılmasına gətirib çıxarmışdır. Balkan yarımadasının fəthi zamanı Anadoludan gələn dərvişlərin də bəktəşiliyin bu ərazilərdə yayılmasında müstəsna rol oynamışdır. Bu bölgələrdə qurulan məktəb, mədrəsə, təkyə və zaviyələrdə Anadolu izlərinə rast gəlmək mümkündür. Bu təkyələrdən Babadağ yaxınlığındakı Sarı Saltuk, Əhməd Baba təkyəsini, Kaliakrada yerləşən Sarı Saltuk məqamı, Batovada İbrahim Baba, Keçidərəsi istiqamətində Qənatət Baba təkyələri Osmanlı dövründə qurulmuş təkyələrdən hesab olunur [17, s.1234].

Yunanıstanda bəktəşilik

Bəktəşiliyin Yunanıstanda nə vaxtdan yayıldığını müəyyənləşdirmək çətinidir. Belə ki, bu barədə tarixi mənbələrdə təfərrüatlı məlumatlara rast gəlmirik. Sözügedən təriqətin bölgənin osmanlılar tərəfindən ələ keçirilməsindən sonra yayılmağa başladığını irəli sürmək mümkündür. Bizans ərazilərinin fəth olunduğu dövrdə dərvişlərin bu ərazilərə gələrək düşüncələrini yaymaları və tez bir zamanada uğur qazanmaları onların vergi və mükəlləfiyyətlərdən azad olunmalarına, yeni təkyə və türbələrin meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur. Bəktəşi dərvişlərin fərqli düşüncələrə tolerant yanaşması onların öz ideologiyalarını sürətlə yaymaları ilə nəticələnmişdir. 1360-cı ildə bəktəşiliyin ən çox yayıldığı bölgə olan Trakyada yeniçəri ocaqlarının qurulması və təkyələrin inşa edilməsi ilə təriqətin yayılması daha da sürətlənmişdir.

Bəktəşi təkyələrinin Yunanıstandakı fəaliyyəti Anadolu sistemi ilə eynilik təşkil etmişdir. Övliya Çələbi öz qeydlərində bəktəşiliyin Yunanıstada XVII əsrdən etibarən geniş formada yayıldığını qeyd etmişdir. Osmanlı paşalarının bəktəşiliyə olan maraqları da bu bölgədə təriqətin sürətlə yayılmasına səbəb olmuşdur. Osmanlı paşalarından olan Əli Paşa Trikkala və Aidinli təkyələrinin qurulmasına göstəriş vermişdir [18, s.111].

Nəticə

Hacı Bəktəşi Vəli ilə başlayan, Balım Sultan ilə təriqətə çevrilən bəktəşilik dərvişlər sayəsində Balkan yarımadasında yayılmışdır. Təkyə və zaviyələrin qurulması, yeniçərilərin bəktəşi babalarını dəstəkləmələri, həmin ölkələrdəki dini, siyasi və iqtisadi vəziyyətin normal olmaması kasıb əhali kütlələrinin bəktəşiliyi qəbul etməsi ilə nəticələnmişdir. Bəktəşiliyin bu bölgədə yayılması türk-İslam mədəniyyətinin formalaşmasına zəmin yaratmışdır.

Təkyələrinin 1826-cı ildə bağlanması, 1912-1913-cü illərdə Balkan müharibəsi, müsəlmanların bu ərazilərdən köçü, onların qətlə yetirilmələri, 1967-ci ildə dini icmalar və onların fəaliyyətinin qadağan edilməsi Balkan yarımadasında bəktəşiliyin zəifləməsinə gətirib

çıxarmışdır. Bütün bunlara baxmayaraq, İslam dini bu bölgədə yaşayan insanların mədəni və ictimai həyatında köklü iz buraxmışdır.

Hazırda Balkan yarımadasında yaşayan xalqların təqribən 15 faizi müsəlmanlardan və onların bir hissəsi də bəktəşilərdən ibarətdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Cebecioğlu Ethem. Tasavvuf terimləri və deyimleri sözlüğü. Ankara: Rehber yayınları, 1997.
2. <https://docplayer.biz.tr/47784620-Balkanlarda-alevilik-bektasilik-alperen-kirim.html>
3. İzeti Metin. Balkanlarda tasavvuf. İstanbul: İnsan yayınları, 2014.
4. Seyman Adil. Balkanlarda Alevilik Bektaşilik. İstanbul: 2012.
5. Çibik Tuba Hatipler, Umaroğulları Filiz. Balkanlarda bektaşilik ve bektāşi tekkeleri // İnsan ve toplum bilimleri araştırmaları dergisi, cilt 6, say 1, 2017.
6. Hafız Nimetullah. Balkanlarda bektāşilik // Bilimsel Eksen, say 24, 2018.
7. Durdu Aydın. Balkanlarda Hacı Bektaş Veli izleri: Makedonya, Bulgaristan, ve Arnavutluk örneğinde Bektaşī tekkeleri ve türbeleri. III uluslararası türk kültürü ve Hacı Bektaş Veli sempozyumu, Üsküp, 2009.
8. Aytāş Gıyasettin, Doğan Yusuf. Hacı Bektaş Velinin tarihsel kimliği, düşünce sistemi ve etkileri. Üsküp, 2009.
9. İzeti Metin. Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik sempozyumu I. İsparta, 2005.
10. Maden Fahri. Arnavutlukta bektāşilik ve arnavutlukun bağımsızlığına giden süreçte bektāşiler // Avrasya etüdüleri, 44, 2013.
11. Ersal Mehmet. Balkanlarda Alevilik ve Bektaşilik. Tekirdağ: Çorlu belediyesi yayınları, 2015.
12. İzeti Metin Balkanlarda tasavvuf. İnsan yayınları, 2014.
13. Doja Albert. Bektashism in Albania political history of a religious movement. Tirana: 2008.
14. Petrovic Ema. Bektashism in the balkans: Case of Albania and Macedonia // IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı. Ankara: 2018.
15. Haslok F.R. Bektaşilik tedkikleri. Çeviren: Ragip Hulusi. Milli eğitim basımevi, 2000.
16. Hafız Nimetullah. Balkanlarda bektāşilik. Bilimsel Eksen, say 24, 2018.
17. Mehmet Mustafa. Romanyada alevi bektāşi tarikatları tarihinden bazı gerçekler // 2. Uluslararası türk kültür evreninde alevilik ve bektāşilik bilgi şöleni bildiri kitabı, 2. Cilt, Ankara, 2007.
18. Kirikadis Andreas. Yunanistanda bektāşiliğin yunan ortodoks hristianlığı ile ilişkisi // Alevilik Bektaşilik araştırmaları dergisi, say 3, 2010.s